

ELNET KONSORTSIUMI AVAANDMETE POLIITIKA

ELNET Konsortsiumi strateegiline eesmärk aastatel 2019-2022 on suurendada e-kataloogis ESTER, artiklite andmebaasis ISE, Eesti märksõnastikus EMS olevate andmete kättesaadavust ja arendada uusi teenuseid. Üheks meetmeks seatud eesmärged saavutada on teha ELNET andmekogudes olevad andmed kättesaadavaks avaandmetena.

ELNET Konsortsiumi (edaspidi ELNET) avaandmete avaldamise eesmärk on teha andmekogudes olevad andmed kättesaadavaks masinloetaval kujul, toetamaks andmete taas- ja ristkasutust võimalikult laiade sihtrühmade poolt.

ELNET hallatavate andmehulkade pakkumine avaandmetena võimaldab neid andmeid kasutada lingitud andmetes või semantilistes veebides ning jagada teiste organisatsioonidega parimaid praktikaid, kuidas andmeid teisendada ja lingitud andmetena avaldada.

ELNETi avaandmete poliitika eesmärk on reguleerida ja kirjeldada ELNETi andmekogudes olevate andmete avaldamist avaandmetena.

Märkus: ELNET Konsortsium avaldab avaandmetena üksnes need andmed, millega kõik Konsortsiumi liikmed ja partnerid on nõustunud. Muude andmete kasutamiseks palume kontakteeruda iga raamatukoguga eraldi.

ELNETi avaandmete poliitika on strateegiline dokument, mille ajakohasust hindab perioodiliselt avaandmete töörühm, kes teeb ettepanekud vajalike muudatuste sisseviimiseks. Poliitika kinnitab ELNET Konsortsiumi üldkoosolek.

Mõisted ja lühendid

Mõiste	Selgitus
Avaandmed	<p><i>Open data.</i> Avaandmete all mõistetakse kõigile vabalt ja avalikult kasutamiseks antud masinloetavas formaadis andmeid, millel puuduvad kasutamist ning levitamist takistavad piirangud. Avaandmeteks ei loeta seega juurdepääsupiiranguga isikuandmeid ja andmeid, mille levik on seadusega piiratud. Avaandmed on:</p> <ul style="list-style-type: none">• tasuta kättesaadavad kõigile isikutele mistahes kasutuse eesmärgil;• digitaalsed, masinloetavad ja riskasutatavad teiste andmetega;• litsentseeritud kitsendusteta kasutamiseks ja edasi levitamiseks.
Dublin Core	Üks standardeid metaandmeelementide loetelu loomiseks valdkondadevaheliseks inforessursside kirjeldamiseks.
BIBFRAME	<i>Bibliographic Framework.</i> Bibliograafilise kirjelduse mudel. BIBFRAME oli loodud asendama MARC-i standardeid ja kasutama lingitud andmete põhimõtteid, et muuta bibliograafilised andmed kasulikumaks nii raamatukogu kogukonnas kui ka väljaspool seda.
EDM	<i>Europeana Data Model.</i> Europeana andmemudeli ametlik spetsifikatsioon, mis loetleb klassid ja omadused, mida kasutatakse Europeanas andmete esitamiseks ja Europeana funktsionaalsuse toetamiseks.
IFLA LRM	<i>IFLA Library Reference Model.</i> Kõrgetasemeline kontseptuaalne andmemudel kasutamiseks lingitud andmekeskondades ning bibliograafiliste ja normandmete kasutamise toetamiseks.
Inimloetav formaat	<i>Human readable format.</i> Inimesele (ja samuti arvutile) arusaadav vorming, kus andmete või teabe esitus on selline, mida inimesed saavad loomulikult lugeda, nagu näiteks lihtteksti-põhine failivorming.

Isikuandmed	Mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on.
JSON	<i>JavaScript Object Notation</i> . Avatud standardil põhinev lihtne andmevahetusvorming.
Linkandmed	<i>Linked data</i> . Struktureeritud andmed, mis on kirjeldatud ja avaldatud viisil, mis lubab neid automaatselt seostada. Linkandmed võivad olla avaandmed ja võivad ka mitte olla. Avaandmete viie täрни süsteemis on linkandmed viiendal tasemel.
Masinloetav formaat	<i>Machine readable format</i> . Masinloetav formaat on failiformaat, mille struktuur võimaldab tarkvararakendustel spetsiifilisi andmeid, sealhulgas üksikuid faktiväiteid, ja nende sisemist struktuuri kergelt tuvastada, ära tunda ja välja lugeda. ¹
MARC21	Andmevahetusvorming, mis esitab reeglipäraselt bibliograafiliste ja normandmete kogumi, mis võimaldab kirjeldatavat väljaannet täielikult identifitseerida. Kirjed koostatakse tavaliselt kas e-kataloogi või bibliograafilisse andmebaasi. MARC21 bibliokirjele: https://www.loc.gov/marc/bibliographic/
MARCXML	MARCXML kirjeldab MARC21 vormingut XML-is.
XML	<i>Extensible Markup Language</i> . Platvormist sõltumatu inim- ja masinloetav märgistuskeel andmete ja andmestruktuuride kirjeldamiseks.
RDA	<i>Resource Description and Access</i> . Reeglistik väljaannete kirjeldamiseks ja normandmete loomiseks. RDA tugineb bibliokirjele esitatavad funktsionaalsusnõuetel (<i>Functional Requirements for Bibliographic Records, FRBR</i>).
RDF	<i>Resource Description Framework, "ressursikirjelduskarkass"</i> Semantilise veebi kontseptsiooni standardmudel, ressursside (teabe vm olemite) kontseptuaalseks kirjeldamiseks või modelleerimiseks ja andmevahetuseks veebis. Laiendab linkimisstruktuuri esitades URI-ga objektide seosed, mis põhineb väitekolmikutel (<i>triplets</i>) subjekt - predikaat - objekt.

¹ [Avaandmete rohelises raamatus](#) ja [Eesti avaandmete poliitikas](#) on lähtekohaks, et masinloetavuse nõude täitmiseks on avaandmed esitatud vähemalt kolme täрни formaadis: nende kasutus on määratud vaba litsentsiga, neid saavad kasutada mistahes tarkvararakendused, nad järgivad avatud standardeid.

SUTRS	<i>Simple Unstructured Text Record Syntax</i> . Lihtne struktureerimata tekstikirje süntaks (Laialdaselt kasutusel andmevahetusvormingus Z39.50).
URI	<i>Uniform Resource Identifier</i> . Universaalne ressursiidentifikaator. Abstraktset või füüsilist ressursi identifitseeriv kompaktne märgistring, mis viitab objektile (failile, programmile, teenusele) internetis.

Sissejuhatus

Avaandmete all mõistetakse kõigile vabalt ja avalikult kasutamiseks antud masinloetavas formaadis andmeid, millel puuduvad kasutamist ning levitamist takistavad piirangud.

Avaandmete „kasutajasõbralikkuse“ ehk masinloetavuse määra hindamiseks on kehtestatud vormingute ja kodeeringute süsteem ehk avaandmete viie täрни süsteem².

ELNETi avaandmed on:

- tasuta kättesaadavad kõigile isikutele mistahes kasutuse eesmärgil;
- digitaalsed, masinloetavad ja teiste andmetega ristkasutatavad;
- ajakohased ehk regulaarselt uuendatud;
- litsentseeritud ning piiranguteta kasutamiseks ja edasi levitamiseks.

Avaandmetena avaldatavad andmekogud ja -hulgad

ELNET Konsortsium teeb avaandmetena kättesaadavaks järgmised andmekogud ja neis sisalduvad andmed:

- Eesti märksõnastik EMS ([Lisa 1](#))
- Eesti artiklite andmebaas ISE ([Lisa 2](#))
- E-kataloog ESTER
 - Teavikute kirjeldused ([Lisa 3](#))
 - Eksemplaride andmed ([Lisa 4](#))

Iga üksiku andmekogu andmekoosseis ja avaandmetena avaldatavad andmehulgad on kirjeldatud käesoleva dokumendi lisades.

ELNET teeb andmed kättesaadavaks 4-tärni avaandmetena.

² * OL (open licence) – andmed on mistahes formaadis avatud litsentsi alusel
** OL+RE (machine readable) – andmed on struktureeritud kujul avatud litsentsiga, nt Excel
*** OL+RE+OF (open format) – andmed on esitatud avatud formaadis, näiteks CSV, XML.
**** OL+RE+OF+URI – andmetes olevaid objekte/asju identifitseeritakse URI-dega
***** OL+RE+OF+URI+LD (linked data) – andmed on URI-de abil lingitud teiste andmetega.

Vormingud ja standardid

Toetatud on järgmised andmevormingud:

- CSV
- XML
- MARC21 (masinloetav)
- JSON

Toetatud on järgmised andmestandardid ja -mudelid:

- Dublin Core (DC)
- Simple Unstructured Text Record Syntax (SUTRS)
- Europeana Data Model (EDM)
- MARC21

NB! Andmekoguti võivad andmevormingud erineda. Vt. täpsemalt käesoleva dokumendi lisadest.

Andmeedastusmeetodid, -protokollid ja kanalid

Toetatud on:

- Z39.50 protokoll
- Sierra REST API
- HTTP/HTTPS
- OAI-PMH
- FTP

NB! Andmekoguti võivad andmeedastuskanalid ja andmevahetusprotokollid erineda. Vt. täpsemalt käesoleva dokumendi lisadest.

Andmete uuendamise sagedus

Iga üksiku andmekogu ja selle andmehulkade uuendamise sagedus on kirjeldatud käesoleva dokumendi lisades.

Litsentsid

Andmed on avaldatud litsentsiga [Creative Commons Zero \(CC0\)](#) [ver. 1].

Isikuandmed

Andmed avaldatakse vastavalt ELNET Konsortsiumi andmekogude privaatsuspoliitikatele, mis on avaldatud vastava andmekogu veebilehel.

Kontakt

Info on kättesaadav veebilehel aadressil <https://data.elnet.ee>.

Kõik päringud avaandmete kohta on oodatud aadressil elnet@elnet.ee.

--

Märkus

Käesoleva dokumendi juurde kuuluvaid lisasid täiendavad operatiivselt ELNET konsortsiumi avaandmete töörühma juht ning infosüsteemi ESTER üldhaldur.

VISIOON 2030

- ELNET Konsortsium liitub [Eesti avaandmete portaaliga](#) aastal 2020.
- Väljaannete kataloogimise standardina võetakse kasutusele RDA (*Resource Description and Access*) ning kontseptuaalse andmemudelina IFLA LRM (*IFLA Library Reference Model*).
- ELNET Konsortsiumi teeb andmed kättesaadavaks 5-tärni³ avaandmetena ning pakub teenust SPARQL ENDPOINTi vahendusel.
- Hõlbustamaks lingitud avaandmete avaldamist võtab Konsortsium kasutusele rahvusvaheliselt tunnustatud klassifikaatorid ning varustab nii biblio- kui normikirjed püsiidentifikaatorite ja URI-dega.
- Alustamaks andmete tootmist linkandmetena ja loobumaks seeläbi andmete konverteerimisest MARC vormingust linkandmeid toetavatesse vormingutesse, uuritakse bibliograafilise kirjelduse alternatiivseid lahendusi, nagu näiteks BIBFRAME.

³ * OL (open licence) – andmed on mistahes formaadis avatud litsentsi alusel
** OL+RE (machine readable) – andmed on struktureeritud kujul avatud litsentsiga, nt Excel
*** OL+RE+OF (open format) – andmed on esitatud avatud formaadis, näiteks CSV, XML.
**** OL+RE+OF+URI – andmetes olevaid objekte/asju identifitseeritakse URI-dega
***** OL+RE+OF+URI+LD (linked data) – andmed on URI-de abil lingitud teiste andmetega.

LISA 1. EESTI MÄRKŠÖNASTIK EMS

[Eesti märksõnastikus](#) olevate märksõnade kirjete koostamisel on aluseks angloameerika kataloogimisreeglid ([AACR2](#)).

Avaandmetena avaldatavad ANDMEHULGAD:

- ajamärksõnad
- kohamärksõnad
- vormi ja žanri märksõnad
- teemamärksõnad
- kogu EMS

KANALID:

- API - <https://ems.elnet.ee>
- OAI-PMH - <https://data.elnet.ee>
- HTTP - <https://data.elnet.ee>

KANALID, VORMINGUD ja ANDMETE UUENDAMISE SAGEDUS:

	API	OAI-PMH	HTTP
MARC21 (ISO 2709)	<i>reaalajas</i>	<i>kord kuus</i>	<i>kord kuus</i>
MARC21XML	<i>reaalajas</i>	<i>kord kuus</i>	<i>kord kuus</i>
MARC21 (inimloetav)	<i>reaalajas</i>	-	-

LISA 2. EESTI ARTIKLITE ANDMEBAAS ISE

[Eesti artiklite andmebaasis ISE](#) olevate kirjelduste koostamisel on aluseks järgmised standardid ja juhendid:

- [IFLA Guidelines for the application of the ISBDs to the description of component parts](#)
- [MARC 21 Format for Bibliographic Data](#)
- Angloameerika kataloogimisreeglid ([AACR2](#))
- [ELNET Konsortsiumi analüütilise kirjeldamise MARC 21 juhend](#)

Avaandmetena avaldatavad ANDMEHULGAD:

- ISE andmebaasid, igaüks eraldi (nt. ühiskonnateadused, keeleteadus)
- teemabaasid, igaüks eraldi (nt. Sõjanduse bibliograafia)^[1]
- kogu ISE (va teemabaasid)

KANALID:

- [Andmevahetus Z39.50 parameetrid](#)
- [Sierra REST API](#)
- [X-record](#)
- OAI-PMH - <https://data.elnet.ee>
- HTTP - <https://data.elnet.ee>

KANALID, VORMINGUD ja ANDMETE UUENDAMISE SAGEDUS:

	Z39.50	REST API	X-RECORD	OAI-PMH	HTTP
MARC21 (inimloetav)	<i>reaalajas</i>	<i>reaalajas</i>	-	-	<i>kord kuus</i>
MARC21XML	<i>reaalajas</i>	<i>reaalajas</i>	-	<i>1x päevas</i>	<i>kord kuus</i>
XML (MARC21)	-	-	<i>reaalajas</i>	-	-
MARC21-JSON	-	<i>reaalajas</i>	-	-	-
SUTRS	<i>reaalajas</i>	-	-	-	-
Dublin Core	<i>reaalajas</i>	-	-	<i>1x päevas</i>	<i>kord kuus</i>
EDM				<i>1x päevas</i>	

Avaandmetena **ei avaldata**:

Kustutatud kirjed	BCODE3=d
Varjatud kirjed	BCODE3=n

Enne andmete eksporti tuleb kirjeid töödelda järgmiselt, etteantud järjekorras:

MARC väli	REEGEL
001	kustutada
003	kustutada
907	- andmed kanda väljale 001 (eeldusel, et kirjetest on eelnevalt seal olnud 001 kustutatud) - kirje numbri eest eemaldada punkt - seejärel väli 907 kustutada
003	genereerida ErISE (NB! kirjetest tuleb seal olnud 003 eelnevalt kustutada)
9xx	Kustutada

LISA 3. E-KATALOOG ESTER | TEAVIKUTE KIRJELDUSED (BIBLIOKIRJED)

[E-kataloogis ESTER](#) olevate teavikute kirjelduste koostamisel on võetud aluseks järgmised standardid ja juhendid:

- [MARC 21 Format for Bibliographic Data](#)
- Angloameerika kataloogimisreeglid ([AACR2](#))
- [ELNET Konsortsiumi kataloogimisjuhendid](#)

Avaandmetena avaldatavad ANDMEHULGAD:

- Laadipõhised andmekogudmid (va erandid, vt allpool "Avaandmetena ei avaldata")
- E-ressursid (BIBTASE alusel)
- rahvusteavikud - ELNETi avandmete portaalis on viide [RR avaandmete portaali](#), kus on avaandmetena avaldatud kogu Eesti rahvusbibliograafia.

KANALID:

- [Andmevahetus Z39.50 parameetrid](#)
- [Sierra REST API](#)
- [X-record](#)
- OAI-PMH - <https://data.elnet.ee>
- HTTP - <https://data.elnet.ee>

KANALID, VORMINGUD ja ANDMETE UUENDAMISE SAGEDUS:

	Z39.50	REST API	X-RECORD	OAI-PMH	HTTP
MARC21	<i>reaalajas</i>	<i>reaalajas</i>	-	-	<i>kord kuus</i>
MARCXML	-	-	<i>reaalajas</i>	-	-
MARC21XML	-	<i>reaalajas</i>	-	<i>1x päevas</i>	<i>kord kuus</i>
MARC-JSON	-	<i>reaalajas</i>	-	-	-
SUTRS	<i>reaalajas</i>	-	-	-	-
EDM	-	-	-	<i>1x päevas</i>	-
Dublin Core	<i>reaalajas</i>	-	-	<i>1x päevas</i>	<i>kord kuus</i>

Avaandmetena **ei avaldata**:

Kustutatud kirjed	BCODE3=d
Eelkirjed	Leader/17=8 BCODE3=e

Varjatud kirjed	BCODE3=n
ISN registrikirjed - varjatud	Leader/17=z BCODE3=i
Varjatud tellimuskirjed	BCODE3=c
Maha kantud väljaannete kirjed	BCODE3=m
Vidinatele koostatud kirjed	laad=x
Juurdepääsupiiranguga väljaanded	väli 506 aJuurdepääs piiratud...
British Library	väljal 040 oleva koodi alusel: Uk
Eksemplarideta, vaid tellimuskirjega seotud bibliokirjed	

Avaandmetena ei avaldata ka litsentsiandmebaasidest pakettidena allalaetud bibliokirjeid:

CAB	740 0# CAB eBooks Front File (2014-present)
EBSCO	740 0# Academic Complete 740 0# EBSCO eBooks
Elsevier	740 0# Elsevier e-books
EMÜR e-raamatud	740 0# EMÜR e-raamatud
NAXOS	740 0# Naxos Music Library
OverDrive	740 0# OverDrive e-books
Oxford Scholarship Online	740 0# Oxford Scholarship Online 740 0# Oxford scholarship online. pEconomics and finance 740 0# Oxford scholarship online. pPolitical science
ProQuest Ebook Central	740 0# ProQuest Ebook Central Collection 740 0# Ebook Central 5RR 740 0# ProQuest Ebook Central e-books
ScienceDirect	740 0# ScienceDirect ebooks
Springer	740 0# Springer e-books 740 0# Springer e-books. pBiomedical and Life Sciences 740 0# Springer e-books. pEarth and Environmental Science 740 0# Springer e-books. pLecture notes in computer science

Taylor & Francis	740 0# Taylor & Francis eBooks
Wiley	740 0# Wiley ebooks

Enne andmete eksporti tuleb kirjeid töödelda järgmiselt etteantud järjekorras:

MARC väli	REEGEL
001	kustutada
003	kustutada
035 (Tartu)	kustutada
035 (Tartu-L)	kustutada
089	Kustutada
880	Kustutada
907	- andmed kanda väljale 001 (eeldusel, et kirjetest on eelnevalt seal olnud 001 kustutatud) - kirje numbri eest eemaldada punkt - seejärel väli 907 kustutada
003	genereerida ErESTER <i>(NB! kirjetest tuleb seal olnud 003 eelnevalt kustutada)</i>
9xx	Kustutada

LISA 4. E-KATALOOG ESTER | EKSEMPLARID

KANALID:

- OAI-PMH - <https://data.elnet.ee>
- HTTP - <https://data.elnet.ee>

VORMINGUD, KANALID ja ANDMETE UUENDAMISE REGULAARSUS:

	OAI-PMH	HTTP
MARC21XML	<i>igapäevaselt</i>	<i>igapäevaselt</i>
MARC21	<i>igapäevaselt</i>	<i>igapäevaselt</i>
CSV	<i>igapäevaselt</i>	<i>igapäevaselt</i>

ANDMEKOOSSEIS:

VÄLI	ANDMEVÄLJA KIRJELDUS
Bibliokirje number	81
ASUKOHT	79
STAATUS	88 - väärtused valikuliselt: - 2 - ASUB 2K SAALIS - 3 - ASUB 3K SAALIS - 4 - EI LAENUTATA - 9 - VARUKOGUS - - - KOHAL - w - KOHALKASUTUS - c - MÄÄRATLEMATA - e - ERIALATUDENGILE - u - UUDISKIRJANDUSE NÄITUSEL - v - KÄSIKOGU
Kohaviit	c c - 090 c - 091 (va ERM)
KÖIDE	v
ISBN	h

Avaandmetena **EI AVALDATA:**

VÄLI	ANDMEVÄLJA KIRJELDUS
ASUKOHT	79, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - www-eksemplarid (varjatud ICODE2=n) - KV - TlnKR - Tallinna Linnaarhiiv
IKOOD1	59, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - 9999 (varjab eksemplari)
IKOOD2	60, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - d - kustutamisele - m - mahakandmiseks - n - varjatud
EKSEMPLARI TÜÜP	61, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - 183 - Vidin (TÜR)
KOHAVIIT	c, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - 091 (ERM)
TÄHTAEG	65, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - pp.kk.aaaa (tähtaeg, välja laenutatud eksemplarid)
STAATUS	88, väärtused: <ul style="list-style-type: none"> - 7 - kustutamisel - 8 - digiteerimisel - a - arhiiveksemplar - d - näitusel - f - fondi tulemata - g - reserveeritud - h - pakitud seoses kolimisega - i - inventuur - j - müüdüd - k - töötluses - m - kadunud - n - arve esitatud - o - raamatukogu kasutuses - p - juurdepääs puudub - q - köitmisel - r - paranduses - s - otsitakse - z - väidetavalt tagastatud - x - kustutatud - ! - järjekorra riiulil - \$ - kadunud/makstud